JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Lehtonen, Anna

Title: Kestävyyskriisien keskellä tarvitaan taidekasvatusta, luovaa leikkiä ja draaman tajua

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja, 2022

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Lehtonen, A. (2022). Kestävyyskriisien keskellä tarvitaan taidekasvatusta, luovaa leikkiä ja draaman tajua. Kasvatus, 53(2), 203-207. https://journal.fi/kasvatus/article/view/115928

Puheenvuoroja

Anna Lehtonen

Kestävyyskriisien keskellä tarvitaan taidekasvatusta, luovaa leikkiä ja draaman tajua

"Hyvää huomenta, oppilaat. Tänään meillä on aiheena ilmastonmuutos, joka on yksi ihmiskunnan tämänhetkisistä suurimmista haasteista."

"Opettaja, opettaja, miksi meidän täytyy puhua ilmastonmuutoksesta. Siitä tulee mulle niin paha mieli."

"Niinpä. Ilmastonmuutos tuntuu pahalta. Se herättää usein hankalia tunteita. Kuitenkin siitä puhuminen ja sen käsitteleminen yhdessä voi helpottaa."

"Opettaja, opettaja", toinen oppilas keskeyttää opetuksen. "Eikö meidän pitäisi sammuttaa sitten valot, kun kerran puhumme ilmastonmuutoksesta?"

"No, niin, no kyllä. Olet oikeassa. Voisitko sinä sammuttaa valot?"

Istumme marraskuisessa pimeässä luokkahuoneessa ja juttelemme ilmastonmuutoksesta. Oppilaat vaikuttavat hiljaisilta. Päädymme siksi opiskelemaan perusasioita oppikirjasta. Jotta näkisimme ja voimme lukea jotain, joudumme sytyttämään uudelleen valot luokkaan.

Saadaksemme kuvan siitä, mikä kaikki elämässämme vaikuttaa ilmastonmuutokseen, ryhdymme tekemään luokassa hiilijalanjälkitestiä.

"Millaisia tuloksia te saitte?" kyselen oppilailta. Oppilaat ovat edelleen hiljaisia.

"Yleensä suomalaiset tuottavat hiilipäästöjä ilmakehään niin paljon, että jos kaikki maapallon asukkaat eläisivät kuten me elämme ja jos kaikki ihmiset tuottaisivat yhtä paljon hiilipäästöjä kuin me, tarvittaisiin 3,8 maapalloa. Meidän pitää siis muuttaa elämäntapojamme ja tuottaa siten vähemmän päästöjä." Näen yhden oppilaan tuloksena viisi maapalloa.

Samassa välituntikello soi ja oppilaat ryntäävät pihalle.

Luokassa sekä ulkona on hiljaista ja pimeää. Niin on minun ajatuksissani ja ehkä myös oppilaiden ajatuksissa.

Tarina on kuviteltu, mutta perustuu kokemuksilleni luokanopettajana, kun olen käsitellyt ilmastonmuutosta isompien oppilaiden kanssa oppitunneilla. Tarina on lisäksi osa kasvatustieteen väitöstutkimustani (Lehtonen 2021, 1), jonka herättämiä ajatuksia ilmasto- ja kestävyyskasvatuksen haasteista ja draaman mahdollisuuksista vastata näihin haasteisiin pohdin tässä kirjoituksessa. Ilmastokasvatus tuntuu usein mahdottomalta tehtävältä, jolle on tarinan tavoin vaikea löytää sopiva hetki ja tunnelma. Ilmastokasvatus on myös tutkimusten mukaan haastavaa. Ilmastonmuutos on ilmiönä hyvin monimutkainen, ja siihen liittyy paljon virhekäsityksiä (Ratinen 2016). Ehkä suurimpana haasteena ovat kuitenkin ilmastonmuutoksen herättämät vaikeat tunteet sekä ristiriidat, jotka liittyvät elämäntapojen ja kulutuskulttuurin muuttamisen välttämättömyyteen (Pihkala 2019).

Kouluille on määritelty merkittävä rooli siirtymässä kohti kestävämpää ja hiilineutraalia yhteiskuntaa. Kestävä kehitys on keskeisessä roolissa perusopetuksen arvoperustassa ja vahvasti esillä myös laaja-alaisen osaamisen tavoitteissa. Opettajat kokevat kuitenkin epä-

varmuutta ja riittämättömyyttä kestävyyskasvatuksen äärellä (Aarnio-Linnanvuori 2018; Hermans 2016). Koulujen valmiudet kasvattaa aktiivisia ympäristötietoisia kansalaisia ovat kyseenalaiset (Mykrä 2021). Kansallisten opetussuunnitelmien kestävyyden tavoitteet ovat vaarassa jäädä vain retoriikaksi ja ekososiaalinen sivistys utopiaksi. Olemme kaikki osa tätä viheliäistä ongelmaa, halusimme tai emme. Niin on myös koulu.

Kestävyyskriisissä on sopeutumisen, yhteyksien ymmärtämisen ja taiteen tarve

Kestävyyskriisi herättää haastavia tunteita ja kysymyksiä niin oppilaissa kuin opettajissakin: miksi ihmiset eivät tee niin kuin pitäisi vaan ajautuvat toimimaan kestämättömästi?

Vaikka meillä on kaikki tarvittava tieto ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi, yhteiskunnallinen siirtymä kohti hiilineutraaliutta ja sen edellyttämä elämäntapojen muuttaminen on hidasta. Kestävyystieteessä ja ilmastokasvatuksessa onkin tiedostettu perinteisen tiedonalakeskeisen tietämisen ja tiedon ymmärtämiseen tähtäävän koulutuksen rajallisuus (Tolppanen, Aarnio-Linnanvuori, Cantell & Lehtonen 2017). Itseasiassa perinteistä, erillisiin tiedon aloihin siiloutunutta tietämistä ja kasvatusta pidetään yhtenä kestävyysongelmien juurisyynä (Lehtonen, Salonen, Cantell & Riuttanen 2018). Niin kutsuttujen viheliäisten tai pirullisten, kompleksisten kestävyyshaasteiden äärellä tarvitaan täydentävää intuitiivista älykkyyttä sekä kokonaisvaltaisia, yhteyksien ymmärtämistä vahvistavia tietämisen tapoja. Kestävyystieteessä ja -kasvatuksessa sekä ilmastonmuutoksen yhteydessä on alettu yhä enemmän puhua ilmastonmuutokseen sopeutumisesta. Ilmastokriisi edellyttää aktiivista sopeutumista, kykyä toimia kestävyyden puolesta epävarmuuden ja ristiriitojen keskellä.

Kun haluamme löytää kestävämpiä tapoja ajatella ja toimia, tarvitaan systeemistä ymmärrystä maailmasta ja ihmisestä osana globaale- ja ekososiaalisia yhteyksiä, joissa yksilöillä on merkityksellinen rooli. On korostettava sitä, miten ilmastonmuutoksen hillintä on kaikkien ihmisten ja elämän säilymisen kannalta tärkeää. Ilmastonmuutos on globaali ongelma. Sen vaikutukset näkyvät eri tavoin eri puolilla maailmaa, joten ratkaisut on tehtävä paikalliset olosuhteet huomioiden. Olennaista on myös ymmärtää oppiminen ja ihminen kokonaisvaltaisesti sekä tietäminen relationaalisesti, aktiivisen maailmasuhteen rakentamisena ja rakentaa siltoja oppijoiden elämismaailmaan. Tunteet on syytä ymmärtää merkittävänä osana oppimista ja ajattelua sekä ihmisen mieli ja keho kokonaisuutena. (Lehtonen ym. 2018.)

Taiteella on tärkeä rooli kulttuurisessa murroksessa. Sen tehtävänä on herättää tunteita ja koskettaa, luoda yhteys ihmisen luovaan mielikuvien maailmaan. Taide voi myös tehdä näkyväksi pinnan alla olevaa tai sanoittaa sellaisia kokemuksia, joista on muuten vaikea puhua, kuten vaikkapa ympäristökysymysten herättämästä vieraantumisesta, ristiriitaisista tunteista ja tarpeista tai asenteista, joille normatiivisessa ympäristökasvatuksessa ei ole tilaa (Ylirisku 2021). Kestävyyskriisin keskellä tarvitaan kestämättömien mielikuvien poisoppimista sekä uudenlaisia tapoja nähdä, ajatella ja suhtautua. Taiteessa ei ole oikeita ja vääriä vastauksia; taiteellinen työskentely antaa parhaimmillaan tilaa ihmetellä moniäänisesti sekä kuvitella ja tuntea vapaasti. Yhteisöllinen taiteellinen työskentely ympäristökysymyksien äärellä voi mahdollistaa merkityksellisyyden, lohdutuksen ja myötätunnon kokemuksia. Taiteiden kautta voidaan tuoda abstraktit käsitteet ja etäisiltä tuntuvat ilmiöt lähelle ja merkityksellisiksi (Eernstman & Wals 2013).

Draaman tila kestävyystaitojen harjoittelemiselle, tutkimiselle ja tietämiselle

Väitöstutkimukseni opetuskokeilut havainnollistavat, miten draamakasvatuksessa voidaan syventää ymmärrystä ihmisyydestä ilmastonmuutoksen todellisuudessa sekä harjoitella

keskeisiä kestävyystaitoja kuten vaikuttamista ja tutkia erilaisten ihmisten suhtautumistapoja roolityöskentelyn kautta (Lehtonen, Österlind & Viirret 2020). Samalla voidaan pohtia kriittisesti yhteisöllisiä tapoja suhtautua luontoon, tulevaisuuteen ja ilmastonmuutokseen. Kokemukset draamasta voivat herättää sekä kriittistä ajattelua että halua toimia vastuullisemmin. Draamakasvatuksen harjoituksia voidaan myös soveltaa tulevaisuuskasvatukseen ja visioida vaihtoehtoisia tulevaisuuskuvia: sekä uhkakuvia että toivottuja tulevaisuuksia ja tapoja elää yhdessä kestävämmin (Lehtonen 2012).

Draamallisessa työskentelyssä henkilökohtaiset ja yhteiset mielikuvat sekä kokemukset tulevat näkyväksi, esitetyiksi ja jaetuiksi. Haastavat kysymykset, asenteet, ympäristötunteet ja aiheen herättämät ristiriidat voivat kanavoitua draaman käyttövoimaksi. Yhdessä voidaan pohtia, mistä ajattelumme ja mielikuvat kumpuavat ja miten haluamme suhtautua draamassa käsiteltäviin aiheisiin. Esimerkiksi nuorten lyhyissä draamapajoissa tuottamat esitystarinat käsittelivät kysymyksiä vastuusta, välinpitämättömyydestä, ohikulkemisesta ja vieraantumisesta, joita tehtiin näkyviksi teatterin tragedian, parodian ja heräämisen keinoin (Lehmann 2016; Lehtonen & Pihkala 2021).

Draamallinen työskentely voi synnyttää turvallisen, moninaisuutta kunnioittavan tilan yhteisölliselle kokemukselliselle oppimiselle ja luovalle tutkimisen prosessille. Kun osallistutaan yhteiseen tarinoiden ja draaman kuvitellun todellisuuden rakentamiseen, omaa ajattelua ja ilmaisua suhteutetaan yhteiseen prosessiin. Parhaimmillaan draamatoiminta voi tuottaa rikasta materiaalia, erilaisia performatiivisia synteesejä osallistujien ajattelusta ja heidän kokemuksistaan. Draaman tuottamassa kokemuksellisessa tietämisessä jää tilaa rivien väliin. Draamassa syntyvää kokonaisvaltaista kokemusta on vaikea kuvailla sanoilla yksiselitteisesti, siksi tällaista tietoa on syytä myös esittää draaman keinoin.

Yksin, mutta yhdessä -tutkimusruno on esimerkki draamalle tyypillisestä kokemuksellisesta tietämisestä, joka kutsuu tulkitsemaan ja sen merkitys syventyy tulkinnan kautta. Runo kuvaa draamaopiskelijoiden kokemuksia metsätyöpajassa, jossa kuunneltiin metsän puhetta, tehtiin kehollisia runoelmia ja osallistuvia esityksiä, joissa osallistujien kokemukset tulivat dialogiin. Olen koonnut ja valikoinut runoon ajatuksia draamaopiskelijoiden alkuperäisistä kirjoituksista. Kun luin heidän reflektiivisiä kirjoituksiaan, tekstit ryhtyivät runolliseen dialogiin kuin luonnostaan. Myös tutkimusruno tuo yhteen opiskelijoiden kokemukset ja niistä kirjoitetut henkilökohtaiset reflektiot.

Yksin, mutta yhdessä

Tänään kohtasin kevään.
Metsän vihreys hulmahti lävitseni valtavalla voimalla.
Rauha. Metsän ääniä.
- Kuka täällä asuu? Anteeksi, kun häiritsen.
- Kyllä tänne mahtuu, metsä huusi hiljaa.

Kohtasin äitini metsänkeijuna
sillalla lapsuudesta tähän hetkeen.

Lohtu ja leikki. Ilo.
- Minä olen nyt tässä juuri kuin olen ja niin on hyvä.
- Miksi en voisi elää kuin lapsi?
Tuntui oudolta, mutta nautin siitä.
- Miksi en voisi elää omalla tavallani?

Metsän taideteos: Puu halasi kiveä juurillaan ja lohkeamassa ketulle sopiva pesä.
Kiven, kasvin ja eläimen symbioosi odotti löytäjäänsä.
- Kuinkahan monta ohikulkijaa oli jäänyt sen ääreen ihastelemaan?

Me kaikki ollaan yhtä.
Yksin, mutta yhdessä.

Runo kuvaa osallistujien kokemuksia itsensä, oman menneisyyden ja luonnon kohtaamisesta. Osallistujat kokivat luonnossa olemisen lohduttavaksi ja eheyttäväksi metsätyöpajaa edeltäneen ilmastonmuutoksen inhimillisiin syihin keskittyneen työskentelyn jälkeen. Draamallinen toiminta luonnonympäristössä voi näin edesauttaa yhteyden ja yhteen kietoutumisen kokemuksia itsen, luonnon,

kanssaolijoiden ja itsessä olevan luonnon kanssa.

Luonnossa oleminen, kehollinen ja yhteisöllinen toiminta on tärkeää ekokriisin keskellä ja auttaa ympäristökriisin herättämään ahdistukseen sekä muihin haastaviin tunteisiin (Pihkala 2019). Runossa kuvastuu draamatoiminnan synnyttämä hyväksyvä, vakavan leikillinen, tavanomaisesta ajattelusta vapauttava ja turvallinen tila kuvitella, eläytyä ja kohdata itsensä yksin mutta yhdessä. Tällaiset tilat voivat vahvistaa toivoa ja turvallisuuden tunnetta ekokriisin keskellä sekä edistää sopeutumista huolestuttavaan ilmastonmuutoksen todellisuuteen.

Draaman kutsu eettiseen dialogiin ja luovaan leikkivään suhtautumiseen

Taideperustaisen – draamalle myös tyypillisesti avoimen, jopa kaoottisen – oppimis- ja tutkimisprosessin ohjaaminen on haastavaa. Ohjaajan työssä keskeistä on luoda turvallinen ja rento luovuuden ilmapiiri, jossa voidaan irrottautua arjen ajattelusta sekä heittäytyä yhteiseen draaman maailmojen kuvittelemiseen ja luomiseen. Ohjaaja tarvitsee keskeneräisyyden sietämisen, ryhmädynamiikan ja ristiriitojen keskellä toimimisen taitoja ja ennen kaikkea eettistä tunneherkkyyttä. On olennaista tiedostaa, millaisia mielikuvia ja stereotypioita vahvistamme. Vaikka draama antaa mahdollisuuden erilaisten asenteiden vastakkainasettelulle, tärkeintä on vahvistaa ymmärrystä ihmisyydestä ja empatiaa, luoda kohtaamisia, dialogia ja yhteyksiä eri tavalla ajattelevien sekä toimivien ihmisten välille.

Sopeutuminen ilmastonmuutokseen eli ajattelu- ja toimintatapojen muuttaminen ja toimiminen ei ole helppoa. Valmiiksi tarjotut, yksinkertaisilta vaikuttavat ratkaisut eivät välttämättä tyydytä, koska ihmisillä on psykologinen tarve henkilökohtaisille luoville ratkaisuille ilmastonmuutoksen herättämien ristiriitojen keskellä (Lertzman 2015). Draama kutsuu yhteisölliseen luovaan toimintaan ja leikkiin, kuvittelemaan erilaisia todellisuuksia siitä, miten elää ja toimia kestävämmin ilmastonmuutoksen todellisuudessa. Kasvattajina, aikuisina ja opettajina meidän tehtävämme on tukea lasten luovaa ajattelua ja tarjota mahdollisuuksia yhteisölliselle toiminnalle. Näin voimme tuoda toivoa lapsille ja nuorille, joiden tulevaisuutta ilmastonmuutos ja muut kestävyyskriisit synkästi varjostavat.

Draaman taju voi niin ikään auttaa aikuisia sopeutumaan ilmastonmuutokseen ja sen edellyttämään kulttuuriseen muutokseen (Pihkala 2017). Ilmastonmuutos on tragedia, jossa ihmiset ajautuvat toimimaan kestämättömästi. Sopeutumista voi edistää, kun tiedostaa oman, yhteiskunnallisen ja maailmanpoliittisen draaman, jonka keskellä kasvattajina toimimme: Millainen on tarinamme draaman kaari? Millaisten ristiriitojen ja jännitteiden keskellä elämme? Millaista tarinaa haluamme kertoa? Millaisen todellisuuden haluamme mielikuvillamme ja teoillamme rakentaa? Millainen voisi olla loppuratkaisu ja minun roolini toivon todellisuuden rakentamisessa?

Lähteet

Aarnio-Linnanvuori, E. 2018. Ympäristö ylittää oppiainerajat: Arvolatautuneisuus ja monialaisuus koulun ympäristöopetuksen haasteina. Environmental Fennica 34. Helsinki: Helsingin yliopisto. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3836-1

Eernstman, N. & Wals, A. E. 2013. Locative meaning-making: An arts-based approach to learning for sustainable development. Sustainability 5 (4), 1645–1660. https://doi.org/10.3390/su5041645

Hermans, M. 2016. Geography teachers and climate change: Emotions about consequences, coping strategies, and views on mitigation. International Journal of Environmental and Science Education 11 (4), 389–408.

Lehmann, H. T. 2016. Tragedy and dramatic theatre. Käänt. E. Butler. Abingdon: Routledge.

Lehtonen, A. 2012. Future thinking and learning in improvisation and a collaborative devised theatre project within primary school students. Procedia - Social and Behavioral Sciences 45. 104–113. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.06.547

Lehtonen, A. 2021. Drama as an interconnecting approach for climate change education. Helsinki Studies

in Education 118. Helsinki: University of Helsinki. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7445-1

Lehtonen, A., Salonen, A., Cantell, H. & Riuttanen, L. 2018. A pedagogy of interconnectedness for encountering climate change as a wicked sustainability problem. Journal of Cleaner Production 199, 860–867. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.07.186

Lehtonen, A., Österlind, E. & Viirret, T. 2020. Drama in education for sustainability: Becoming connected through embodiment. International Journal of Education & the Arts 21 (19), 2–27. http://www.ijea.org/v21n19/v21n19.pdf. (Luettu 30.9.2021.)

Lehtonen, A. & Pihkala, P. 2021. Encounters with climate change and its psychosocial aspects through performance-making with young people. Environmental Education Research 27 (5), 743-761. https://doi.org/10.1080/13504622.2021.1923663

Lertzman, R. A. 2015. Environmental melancholia: Psychoanalytic dimensions of engagement. New York, NY: Routledge.

Mykrä, N. 2021. Peruskoulu ekologista kestävyyttä edistämässä: Toiminnanteoreettinen tutkimus koulun monitasoisesta muutoshaasteesta. Tampereen yliopiston väitöskirjat 384. Tampere: Tampereen yliopisto. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1878-9

Pihkala, P. 2017. Environmental education after sustainability: Hope in the midst of tragedy. Global Discourse 7 (1), 109–127. https://doi.org/10.1080/23269995.2017.1300412

Pihkala, P. 2019. Ilmastoahdistus ja sen kanssa eläminen. https://mieli.fi/wp-content/uploads/2021/08/ilmastoahdistusraportti-mieli2019-web.pdf. (Luettu 30.9.2021.)

Ratinen, I. 2016. Primary student teachers' climate change conceptualization and implementation on inquiry-based and communicative science teaching: A design research. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 555. Jyväskylä: University of Jyväskylä. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6667-6

Tolppanen, S., Aarnio-Linnanvuori, E., Cantell, H. & Lehtonen, A. 2017. Pirullisen ongelman äärellä. Kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen polkupyörämalli. Kasvatus 48 (5), 456–468.

Ylirisku, H. 2021. Reorienting environmental art education. Doctoral dissertation 9/2021. Espoo: Aalto University.

Holistisen psykologian täydennyskoulutus

Syksy 2022 – Kevät 2023

Syventävä koulutus ihmisen kokemuksellisuudesta psykologian ja muilla ihmissuhdetyön alueilla toimiville.

Lähtökohtina humanistinen psykologia, Lauri Rauhalan holistinen ihmiskäsitys ja moninäkökulmaisuuden ontologia. Mukana Suomen korkeatasoisimmat alueen kouluttajat. Vankka teoria ja paljon käytännöllistä työskentelyä.

Koulutuksen yhteyshenkilö: tony.dunderfelt@gmail.com
Hakeminen ja lisätiedot: info@kriittinenkorkeakoulu.fi

Haku avoinna 31.5.2022 asti
Lue lisää ja ilmoittaudu:

WWW.KRIITTINENKORKEAKOULU.FI